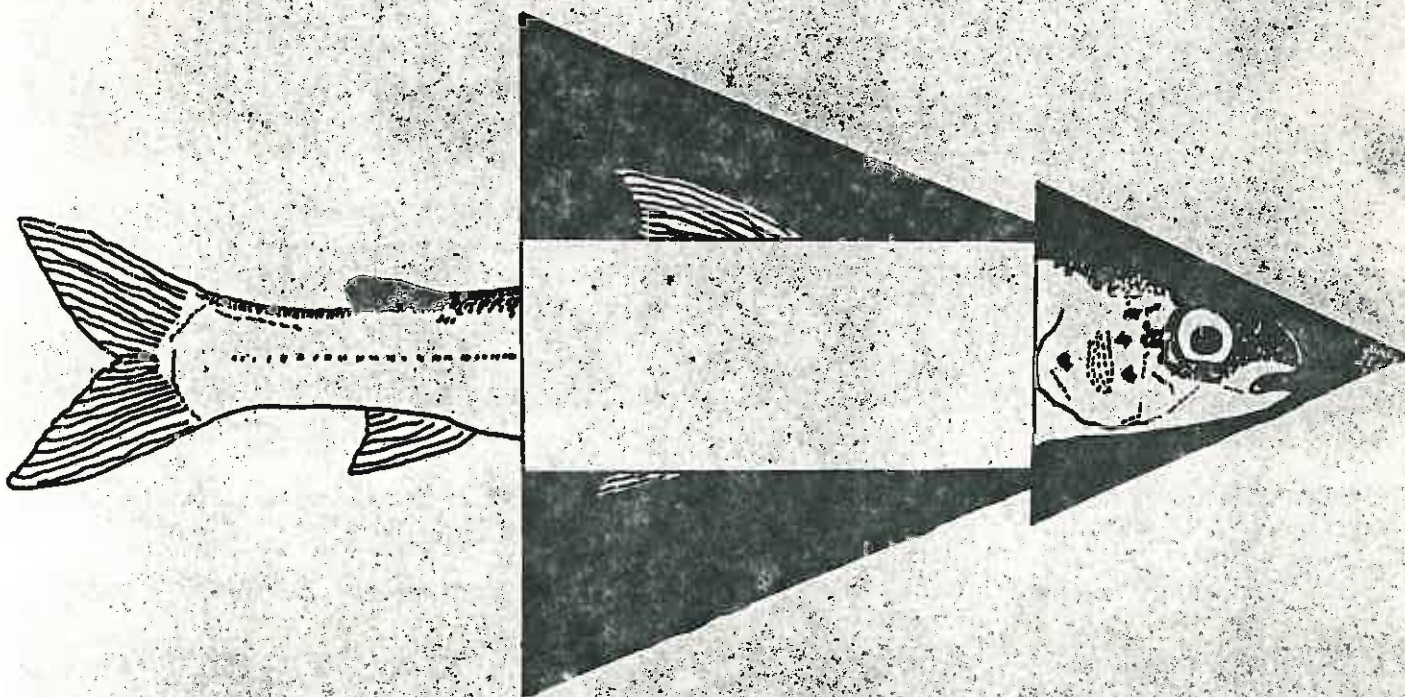

RIISTA- JA KALATALOUDEN
TUTKIMUSLAITOS

Kalantutkimusosasto

060

TENOJOKIRAPORTTI 3

TENOJOEN KALASTUSPIIRIN VUOSIRAPORTTI 1981

Raportti paikkakuntalaisten kalastuksesta Tenojoen kalastuspiirin alueella Suomen puolella v. 1981

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos,
Kalantutkimusosasto
FK Eero Niemelä
FK Maija Niemelä

Utsjoki, Kevo 1982

1 JOHDANTO

Suomi ja Norja tekivät v. 1979 Tenojoen kalastuspiirin yhteistä kalastussääntöä koskevan uuden sopimuksen, jonka 8. artiklan mukaisesti sopimuspuolet ovat läheisessä yhteistyössä säilyttääkseen kalastuspiirin kalakannat. Lisäksi 9. artikla määrää, että sopimuspuolet tulevat kalastustilaston kehittämistä varten huolehtimaan siitä, että kalastajilta kunkin kalastuskauden aikana kerätään tarpeellisia tietoja kalansaaliista ym.

Lohenkalastus on aikoinaan oleellisesti vaikuttanut Tenojokivarren asutuksen pysyvään syntymiseen. Saatu lohisaalis käytettiin suurimaksi osaksi omassa ruokataloudessa, sillä lohen kaupallista pyyntiä rajoittivat huonot yhteydet markkinakeskuksiin. Se osa lohisaalista, mikä myytiin, vietiin enimmäkseen alajoelle ja myytiin norjalaisille.

Tien valmistuttua Utsjoelle 1950- ja -60 -luvulla avautuivat myös uudet mahdollisuudet lohenkalastuksen kehittämiseen osaelinkeinoksi. Lohenkalastus tehostui samanaikaisesti, sillä kalastajien käyttöön tulivat uudet tehokkaat verkkotyypit, lohen rajoittamaton avomerikalastus alkoi Pohjois-Norjan rannikolla ja ulkopaikkakuntalaisten virkistyskalastus alkoi vähitellen voimistua.

Nykyään vain muutama Utsjoen kuntalainen ilmoittaa toimeentulonsa pääasialliseksi lähteeksi kalastuksen ja / tai metsästyksen. Monet paikkakuntalaiset ovat siirtyneet tarjoamaan lohenkalastukseen liittyviä palveluja ulkopaikkakuntalaisille virkistyskalastajille. Niiden kuntalaisten keskuudessa, joilla perinteinen lohenkalastus on yhä merkittävä sivuelinkeino, koetaan monesti uudenlainen Tenojoen hyödyntäminen pelkästään vahingollisena.

Tenojoen lohenkalastus on muodostunut kilpajuoksuksi lohikannan säilymisen, kalastuspaineen kaikenpuolisen lisääntymisen ja kalastussäännön kehittämisen välille. Tämän vuoksi saalistilastojen ja lohenpoikasten sähkökoekalastusten antamien tietojen pohjalta seurataan lohikantojen muutoksia ja tarpeen mukaan muutetaan kalastussääntöä .

2. TENOJOEN KALASTUSSÄÄNNÖN PÄÄKOHTIA

Kalastajat

Tenojoen kalastuspiirin alueella Suomen puolella paikkakuntalaiset kalastajat voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, mihin heidän kalastusoikeutensa perustuu:

---jokilaaksossa vakinaisesti asuvat henkilöt, joilla on ns. manttaalioikeus (Tenojoen kalastuspiirin kalastussääntö nimittää tämän henkilöryhmän kalastusoikeudelliseksi). Manttaalioikeus on kanta-tilan perustamisen yhteydessä tilalle annettu oikeus kalastaa lohta ja meritaimenta padolla, kulkutusverkolla (ajoverkolla), seisovalla verkolla tai nuotalla. Kantatilalle saattaa olla osoitettu useita patopaikkoja, joiden määrällistä ja ajallista käyttöä kalastussäännöllä säädellään. Eräissä tapauksissa kantatiloille on myös kulkutusalueet erikseen osoitettu.

---kalastuspiirin jokilaaksoissa vakinaisesti asuvilla muilla paikkakuntalaisilla on oikeus kalastaa lohta ja meritaimenta vain vavalla ja vieheellä.

Molemmat kalastajaryhmät voivat kalastaa vavalla ja vieheellä myös rannalta niin, ettei siihen sovelleta niitä alueellisia rajoituksia, jotka koskevat ulkopaikkakuntalaisia virkistyskalastajia.

Norjassa lohen, meritaimenen ja meriraudun pato- ja verkkokalastusoikeus ei kytkeydy suoranaisesti maanomistukseen, vaan maanviljelykseen ja tilan heinäntuottoon. Tilalla on oikeus kalastaa koloja edellä mainituin pyyntitavoin, mikäli se tuottaa vuodessa 2 000 kg heinää. Heinäntuotto tarkistetaan 5-vuotiskausittain. Lisäksi tilan on oltava 2 km etäisyydellä joesta/joista. Yhdessä tapauksessa (Assebaktin pato Karasjoessa) kalastusoikeuden katsotaan perustuvan saamelaisten ikimuistoiseen nautintaan.

Kalastustavat

Lohi, meritaimen ja merirautu ovat rauhoitettuja kaikelta kalastukselta syyskuun 1. päivän alusta huhtikuun 30. päivän loppuun. Sallittuna kalastusaikana lohen, meritaimenen ja meriraudun patoja ja verkkokalastusta säätelee lisäksi viikkorauhoitus, joka alkaa torstaina klo 19.00 ja päättyy maanantaina klo 19.00. Kalastus sunnuntai-illasta maanantai-iltaan (1 vrk) on kaikilla kalastusvälineillä kielletty.

Tenojoella harjoitetaan vielä lohen ajoverkkokalastusta, kulkutusta, joka yleensä aloitetaan pian jäidenlähdön jälkeen, aikaisintaan kuitenkin 10. toukokuuta, ja sen sallitaan jatkuvan kesäkuun 15. päivän loppuun.

Kullekin pyyntitavalle on lisäksi säädetty tarkemmat määräykset mm. verkon silmäharvuuden, verkon pituuden ja valmistusaineen, padon pituuden ja rakentamisen suhteen.

Kalastuspiirin alueella kalastukseen käytettävät veneet on rekisteröitävä ja niissä on oltava kansallisuustunnus ja numero. Vene voidaan rekisteröidä vain paikkakunnalla vakinaisesti asuvan henkilön nimiin. Rekisteröiminen on maksutonta eikä henkilökohtaista venelukumäärää ole rajoitettu.

3. TUTKIMUSMENETELMÄT

Tammikuussa v. 1982 lähetettiin postitse saalistiedustelulomakkeet kaikkiin v. 1981 Utsjoella henkikirjoitettuihin ruokakuntiin sekä Inarijokivarressa asuviin 26 perheeseen. Saamelaisennemistöisen kunnan kieliolosuhteet huomioon ottaen lomakkeet tehtiin kaksikielisiksi. Niissä kysyttiin Tenojoen kalastuspiirin kalansaalista, lohen ohella mm. meritaimen-, harjus- ja siikasaaliita, sen alueellista jakautumista Tenon ja pienempien sivujokien osalle sekä pyyntitapoja. Tiedustelun loppuun liitettiin mielipidetiedustelu, jolla haluttiin saada selville kalastajien parannusehdotuksia mm. kalastusjärjestelyihin, rauhoitusaikoihin, tutkimustoimintaan ja virkistyskalastukseen. Tiedustelut sai palauttaa nimettöminä, minkä toivottiin nostavan vastausprosenttia. Maaliskuun alkuun mennessä oli vastauksia tullut vain 122 ruoka-

kunnalta (25 %), mistä syystä lähetettiin uusintatiedustelu 264 ruokakunnalle. Huhtikuuhun mennessä palautus oli saatu 200 ruokakunnalta. Vastausprosentti jäi melko alhaiseksi (40,5 %) ja palautukset kattoivat noin puolet kuntalaisista.

Palautetut tiedustelut käsiteltiin ruokakuntakohtaisina. Kanta-tilan oikeudella kalastavilta ruokakunnilta saatiin 124 palautusta, joten kalasaaliit jouduttiin arvioimaan 168:lle manttaali-oikeuden kalastusoikeudekseen ilmoittaneelle ruokakunnalle. Ilman kantatilan omistukseen perustuvaa oikeutta kalasti vastanneista 105 luvanlunastanutta. Paikkakuntalaisille oli myyty yhteensä 191 vastaavanlaista kalastuslupaa ja tätä kerrointa (191/105) käytettiin laskettaessa manttaali-oikeudettomien kokonaissaaliit.

Kokonaissaaliin selville saamiseksi käytettiin vertailuna v. 1980 henkilökohtaisesti tehtyjä saalishaastatteluja niiden osalta, jotka eivät olleet palauttaneet tiedustelulomakkeita.

Venerekisteritiedot saatiin käyttöön paikalliselta poliisiviranomaiselta ja täten selvitettiin mm. rekisteröityjen veneiden alueellinen jakautuminen.

4. TULOKSET

4.1. PAIKKAKUNTALAISTEN KOKONAISKALASAAJIS TENOJOEN KALASTUSPIIRIN ALUEELLA V. 1981

Tärkeimmät kalalajit Tenojoen kalastuspiirin alueella olivat lohi, harju, siika ja meritaimen. Lohen osuus kokonaissaaliista oli noin 80 % (Taulukko 1).

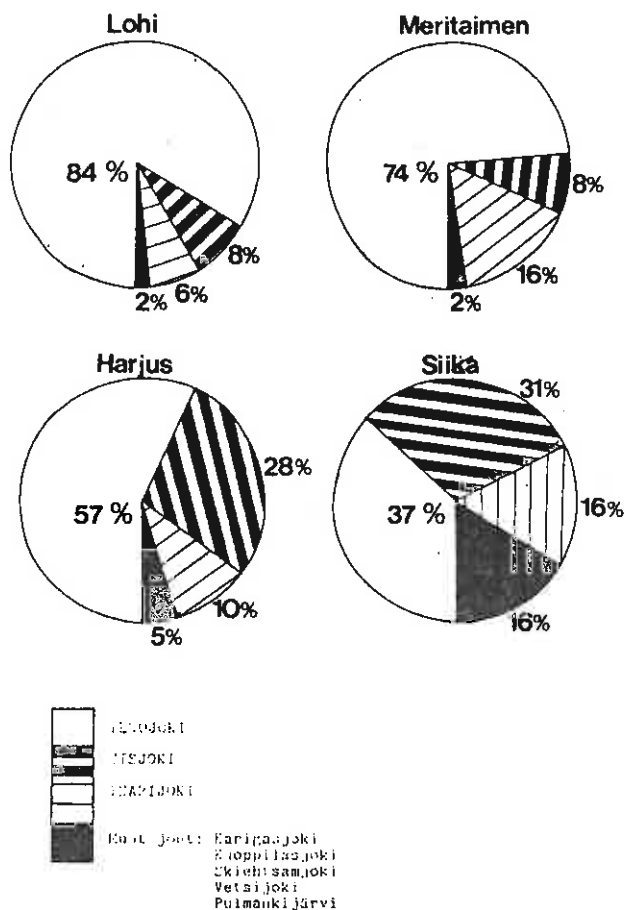
Taulukko 1. Paikkakuntalaisten kokonaissaaliit (kg) Tenojoen kalastuspiirialueella v. 1981. (A = manttaalioikeudelliset, B = muut paikkakuntalaiset).

	TENOJOKI			SIVUJOKI JA INARINJOKI			KOKO VESISTÖ
	A	B	yht.	A	B	yht.	
LOHI	17 391	1 953	19 344	2 761	902	3 663	23 007
MERITAIMEN	538	66	604	203	33	236	840
HARJUS	1 413	276	1 689	901	335	1 236	2 925
SIIKA	734	11	745	1 107	106	1 213	1 958
Tammukka				24	18	42	42
Nieriä				4	7	11	11
Merirautu	8		8				8
Made	144		144	291	9	300	444
Hauki	2		2	321	35	356	358
Ahven				82	9	91	91
Kampela				63		63	63

Σ 29 747

Paikkakuntalaisten saamasta lohesta 85 % oli Tenojosta kalastettu, samoin 74 % meritaimenen saaliista oli saatu pääuomasta. Harjusta ja etenkin siikaa kalastettiin myös sivujoista (kuva 1).

Tenojoen sivuvesistöjen ja Inarijoen alueella heikompi lohensaanti-mahdollisuus siirtää alueen ruokakuntien kalastusaktiviteettia muihin kalalajeihin kohdistuvaksi. Toisaalta hiljaisemmilla joenosuuksilla on myös käytännön syistä helpompaa asettaa siikaverkot pyyntiin. Tenojoen yläosan suvantopaikoissa on hyvät mahdollisuudet pyytää siikaa ja harjusta verkoilla. Harjuksen verkkokalastus ajoittuu varhaiskevääseen ja siian verkkokalastus heinäkuun alkuun sekä elokuun loppuun. Tenojoen alaosassa siian ja harjuksen verkkokalastuksella on vähäinen merkitys, koska kyseisiä kalalajeja paikkakuntalaiset kalastavat tunturijärvistä. Harjus ja etenkin siikakannat ovat luontaisestikin ko. alueella heikot joen voimakkaasta virtauksesta ja suvantoalueiden vähäisyydestä johtuen.

Kuva 1. Paikkakuntalaisten saamien tärkeimpien saaliskalojen suhteelliset osuudet Tenojoen kalastuspiirin alueella v. 1981.

4.2. PAIKKAKUNTALAISTEN KALASTUSTAVAT JA KALAN KÄYTTÖ

Paikkakuntalaisten kokonaislohisaaliista manttaalioikeudelliset saivat 86 % (20 152 kg). Muiden paikkakuntalaisten pyytämä lohisaalis jäi näin melko vähäiseksi (2 855 kg).

Taulukko 2. Manttaalioikeudelle kalastavien paikkakuntalaisten lohisaalis (kg ja %) pyyntimuodoittain vuonna 1981.

Pyyntimuoto	kg	%
pato	6 449	32.1
verkko	5 441	26.9
uistin	6 448	32.0
kulutus	1 814	9.0
Yhteensä	20 152	100.0

Koska alkukesän lohen kulutuskalastus on melko riippumaton muista sääoloista kuin jäidenlähdistä se pyyntimuotona tuottaa tasaisesti noin 10 % paikkakuntalaisten lohen kokonaissaaliista. Ainoastaan poikkeuksellisen hyvä tai huono kutulohennous aiheuttaa kulutussaaliin heilahteluja. Kulutuslohi on kooltaan suurta, mistä syytä tämä vanha lohenkalastusmuoto on säilynyt siitä huolimatta, että kalastustapa on aktiivista: kalastajilta vaaditaan kulutuksessa jatkuvaa tarkkaavaisuutta ja voimanponnistelua.

Aikaisempien haastattelujen mukaan manttaalioikeudelliset kuntalaiset ovat myyneet 55-64 % kokonaislohisaaliistaan (TOIVONEN & HEIKINHEIMO-SCHMID 1979). Vuonna 1980 paikkakuntalaiset ilmoittivat myyneensä noin 7 050 kg lohta, mikä on n. 40 % heidän lohisaaliista. Tutkimusvuonna myytiin enää 34 % lohisaaliista (6 850 kg). Pienentyneestä myyntiprosentista huolimatta todennäköisesti myyntilohen määrä on pysynyt melko vakiona. Manttaalioikeudettomat paikkakuntalaiset eivät myy uistinlohtaan, vaan kalastus oli nimenomaan virkistys- ja kotitarvekalastusta.

Omaan ruokatalouteen jätetään usein pienikokoinen lohi, koska isolla lohella on parempi kilohinta. Lohta on mahdollisuus myydä ainakin Nuorgamin ja Karigasniemen kauppoihin, välittäjälle sekä ilmeisesti huomattava osuus myydään suoraan matkailevalle turistille tai huono-onniselle virkistyskalastajalle.

Muiden kalojen saalis käytettiin tiedustelun mukaan omassa ruokataloudessa. Kuitenkaan haukea tai madetta ei jokivarren talouksissa käytetä juuri lainkaan. Vuosina 1974-77 myytiin näistä muista kaloista vuosittain noin 3-10 % ja suurin osa tästä oli siikaa (TOIVONEN & HEIKINHEIMO-SCHMID 1979). Ilmeistä on, että mikäli paikkakuntalaiset myyvät kalastuspiirin alueelta pyydystettyä muuta kalaa, sen kokonaistaloudellinen arvo on melko vähämerkityksellistä lohen rinnalla.

5. MIELIPITEITÄ TENOJOEN KALASTUKSESTA

Tiedustelun mielipidekysymyksiin oli vastattu ahkerasti. Kysymykseen "Lohisaaliinne oli edelliseen vuoteen verrattuna" - oli vastattu:

pienempi	47 %
yhtä suuri	19 %
suurempi	34 %

Vastausten perusteella ilmeni, että Tenojoen latvaosissa ja Inarijoessa lohensaanti oli parantunut. Tähän oli eräänä syynä se, että alajuoksun verkko- ja patopyyntiä rajoitti kesällä alati muuttuva vedenkorkeus.

Enemmistön (78 %) mielestä kalastussopimuksen määräämä kalastusaika lohelle, meritaimenelle ja meriraudulle (1.5 - 31.8.) oli sopiva. Liian lyhyenä sitä piti 16 % vastanneista ja erityisesti meritaimenkalastusta haluttiin pitkittää syyskuun puolelle. Viikkorauhoituksen pituuteen oltiin hyvin tyytyväisiä (82 % puolsi nykyistä rauhoitusta). Vastanneista 13 % piti viikkorauhoitusta liian pitkänä, useat näistä toivoivat sunnuntairauhoituksen poistamista paikkakuntalaisten viehekalastuksen osalta. Toivottiin siis yhtä turistitonta uistelupäivää viikossa.

Kalastuslupatuloja haluttiin entistä enemmän siirtää valvonnan osalle (53 % vastaajista tätä mieltä). Kalastuskuntien lupatulo-osuus esitettiin painotettavaksi niille kalastuskunnille, joihin turistipaine kohdistuu (29 %). Lupatuloja ehdotettiin käytettäväksi myös suoraan niille manttaalinomistajille, joille katsotaan koituvan haittaa virkistyskalastajista sekä kalastusneuvontaan ja kalastustapaopastukseen. Kalatutkimusta piti 94 % vastaajista tarpeellisena ja tutkimustuloksia toivottiin yleisempään tietoon. Huomiota pyydettiin kiinnittämään kalanviljelylaitoksen tai -hauduttamon tarpeellisuuteen ja kalaistutuksia haluttiin tunturivesiin. ↓

Vastaajista 54 % koki virkistyskalastuksen haitat suuremmiksi kuin sen tuomat edut. Sen ohella, että jokirannat roskittuvat ja kuluvat, ilmoitettiin, että etenkin ensikertalaisten kalastajien tietämättömyys vanhoista herrasmiestavoista haittaa paikkakuntalaisten kalastusta. Parannusehdotuksina joen ruuhkautumiseen esitettiin mm. lupamaksujen korottamista tai porrastamista joen eri osille sekä lupavuorokausimäärän (10 vrk) vähentämistä.

6. TENOJOEN KALASTUKSESSA KÄYTETTÄVIEN VENEIDEN REKISTERÖINTI
(20.6.1982)

Rekisteröityjä veneitä oli Tenojoen kalastuspiirissä Suomen puolella kesän 1982 alussa 730 kpl. Edellisestä venerekisterin tarkistuksesta (toukokuu 1981) veneiden lukumäärä oli lisääntynyt 58:lla. Useimmat uudet veneet olivat Utsjoen kirkonkylän alueella (Taulukko 3.).

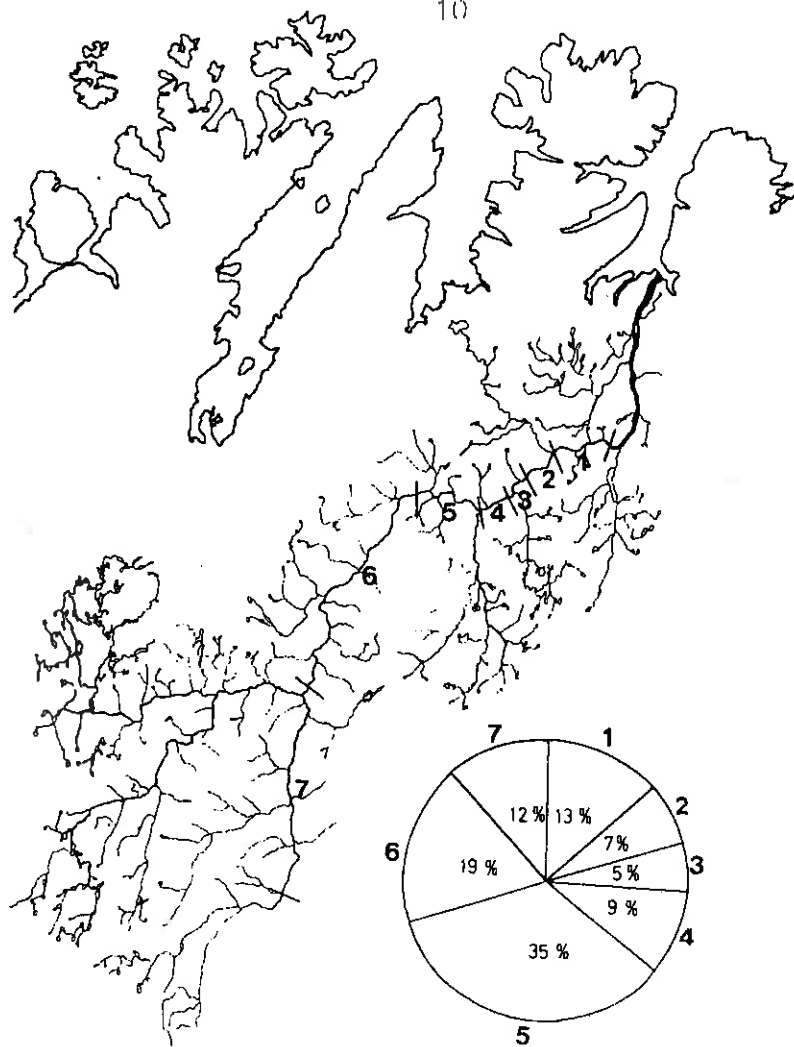
Taulukko 3. Kalastukseen rekisteröityjen veneiden alueellinen jakautuminen.

Alue	Uusia veneitä	Yhteensä
Nuorgamin alue	16	138
Utjoen alue	33	366
Outakosken alue	6	140
Karigasniemen alue	3	86
yhteensä	58	730

Alueittain veneet painottuvat Utsjoen kirkonkylän alueelle ja Ala-Könkään - Nuorgamin seudulle. Kirkonkylän osuutta painottaa Utsjoki-laakson veneet, joista useita käytetään myös Utsjoki-suun alapuolella Tenojoessa (kuva 2).

Koska rekisteröityjen veneiden lukumäärää ei rajoiteta, saattaa yksityisellä henkilöllä olla nimissään useitakin veneitä (max. 16 venettä). Usean veneen omistus viittaa venevuokraukseen virkistyskalastajille ja on palveluammattin harjoittamisen nimissä välttämätöntä. Jos virkistyskalastusta rajoitettaessa päädytään tarkempaan venerekisteröintiin on syytä kiintöidä hallussa olevien veneiden määrä ruokakuntaakohtaisesti. Soutu-, majoitus- ja venevuokrauspalveluja harjoittaville pitäisi kuitenkin antaa ns. elinkeinolupa eli lupa useamman veneen rekisteröimiseksi.

Veneitä omistavista ruokakunnista noin 75 %:lla oli vain yksi tai kaksi rekisteröityä venettä (taulukko 4). Todennäköisesti jo 3 venettä omistava ruokakunta harjoittaa jossain määrin venevuokrausta. Näitä ruokakuntia oli Utsjoen kunnassa 74 kpl. Yhteensä kalastuspiirin alueella oli 295 ruokakunnalle veneitä rekisteröitynä.

Kuva 2. Kalastuksessa käytettävien veneiden (n=730) prosentuaalinen jakautuminen Utsjoen kunnassa kesän 1982 alussa.

Alueet 1 Valtakunnan raja - Alaköngäs

2 Alaköngäs - Kiviniemi

3 Kiviniemi - Lohisuvanto

4 Lohisuvanto - Utsjokisuu

5 Utsjokisuu - Yläköngäs

6 Yläköngäs - Rovasuvanto

7 Rovasuvanto - Angeli

Taulukko 4. Venerekisteritiedot 20.6.1982. Veneitä omistavien ruokakuntien lukumäärät Tenojoen kalastuspiirin alueella.

Veneiden lkm/ ruokakunta	Nuorgam	kirkonkylä	Outakoski	Karigasniemi	YHT	%
1	19	55	24	52	150	49.2
2	14	29	18	13	74	24.3
3	8	8	8	1	25	8.2
4	5	7	2	0	14	4.6
5	2	3	1	1	7	2.9
6	2	5	3	0	10	3.3
7	1	4	1	0	6	2.0
8	0	5	1	0	6	2.0
9	2	3	0	0	5	1.6
10	0	2	1	0	3	1.0
11	0	1	0	0	1	0.3
13	0	1	0	0	1	0.3
17	0	1	0	0	1	0.3
Yhteensä	138	366	140	86	303	100%

7. TULOSTEN TARKASTELU

7.1. TILASTOJEN LUOTETTAVUUS

Saalistilastoihin on aina suhtauduttava tietyllä varauksella, koska niissä selvitetään melko arkaluontoisia asioita, etenkin paikkakunnilla, missä kalastus on osittaiselinkeino. Mikäli saalistilastojen keräysmenetelmä on vuosittain sama, ovat vuosittaiset tulokset keskenään vertauskelpoisia.

Haastattelumenetelmän etuja ja haittoja voidaan eritellä seuraavasti:

- + lähes varma vastaus
- + haastatteliija voi selvittää epäselvyydet jatkokysymyksiin heti haastattelutilanteessa
- + oheis- ja taustatiedon keruu mahdollinen
- haastattelijan mahdollinen johdattelu
- erityisesti pienellä paikkakunnalla haastattelijan ollessa tuttu, hänelle ei anneta lainkaan tietoja tai sitten muunnettuja tietoja

Postikyselymenetelmän etuja ja haittoja ovat:

- + vastaajan mahdollisuus pysyä tuntemattomana, mistä joutuen tiedot ja mielipiteet saattavat olla rehellisempiä
- usein vastausprosentti on alhainen
- puutteellisesti tai epäselvästi täytetyt vastauslomakkeet

Tiedustelumenetelmästä riippumatta jokavuotiset saalistiedustelut aiheuttavat vastausväsymystä. Siksi onkin tärkeätä, että pienillä uudistuksilla, esim. mielipidetiedusteluilla, saadaan pysymään mielenkiinto kysyttäviin asioihin.

Usein vastausprosenttia pienentää ja/tai annettuja tietoja epätarkentaa vastaajien pelko, että tiedot joutuisivat ulkopuolisten käsiin esim. ^{veto}viranomaisille. Myös se, että saalistiedustelu tehdään usein myöhään kalastuskauden päätyttyä pienentää ilmoitettuja saalismääriä.

7.2. LOHISAALIIDEN KEHITTYMINEN

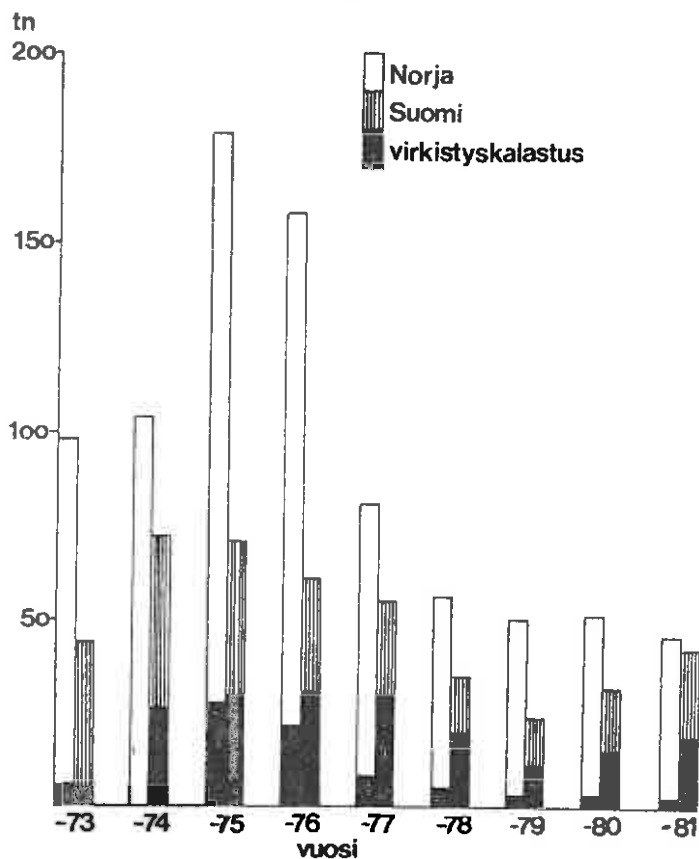
Tenojoen tuottamasta lohesta suurin osa kalastetaan Norjan puolella Tenovuonossa ja avomerellä. Vuonossa lohenkalastusta koskevat rajoitukset ovat uudistuneet 1980-luvun alussa, mutta merellä tapahtuvaan ajo verkkokalastukseen on odotettavissa muutoksia vasta vuodesta 1986 lähtien. Tässä tarkastelussa keskitytään vain paikkakuntalaisten jokikalastukseen, koska tiedot merikalastuksesta ovat epätarkkoja.

Taulukko 5. Paikkakuntalaisten kokonaislohisaaliit pyyntimuodot-
tain vuosina 1979-1981 Suomessa ja Norjassa.[¤]

	SUOMEN KALASTUSOIKEUDELLISET				MUUT PAIKKAK.	YHTEENSÄ
	Pato	Verkko	Kulutus	Vapa+viehe	Vapa+viehe	
1979		8229 60.2 %	1102 8.1 %	3529 25.8 %	800 5.9 %	13 660
1980	6068 34.3%	4748 26.9%	1773 10.0%	4151 23.5%	940 5.3%	17 680
1981	6449 28.0%	5441 23.6%	1814 7.9%	6448 28.0%	2855 12.5 %	23 007
	NORJAN KALASTUSOIKEUDELLISET				MUUT PAIKKAK.	YHTEENSÄ
1979		21680 45.8 %	5670 12.0 %	5980 12.6 %	14000 29.6 %	47 330
1980	18198 38.0 %	3934 8.2%	8349 17.4%	4780 10.0%	12664 26.4%	47 925
1981	9269 21.6 %	2889 6.7%	5896 13.8%	4304 10.0%	20584 47.9%	42 942

¤ Årsrapport

Huomioitaessa Suomen ja Norjan puolella kalastavien virkistyskalastajien saama saalis jakautui lohien jokisaalis vuonna 1981 lähes tasan kummankin valtion osalle. Lisäksi on oletettava, että luotettavuus molempien valtioiden tiedusteluissa oli sama (Kuva 3). Paikkakuntalaisten lohisaaliita tarkasteltaessa huomataan, että Norjassa jokivarren asukkaat saavat lohta suomalaisia enemmän (Taulukko 5). Norjassa virkistyskalastajien ja "manttaali-oikeudettomien" paikkakuntalaisten vapa- ja viehekalastus painottuu alueellisesti joen alajuoksulle, Pulmangista jokisuulle, eli Tenojoen sille osalle, mikä ei ole rajajokea.

Kuva 3. Paikkakuntalaisten ja virkistyskalastajien lohisaaliit Tenojoen vesistöpiirissä vuosina 1973-1981

Vuosittaiset erot lohisaaliin prosentuaalisessa jakautumisessa eri lohenpyyntitapojen välillä ovat vähäiset. Suomessa kulutuslohisaaliin osuus on yleensä alle 10 % ja pato- ja verkkolohisaaliin osuus yli 50 %. Kalastuskausi 1981 alituisine sateineen ja siitä johtuvine vedenkorkeuden vaihteluineen häyttasi pato- ja verkkopyynnin harjoittamista ja siten suosi lohen vapa- ja viehekalastusta (Taulukko 5). Norjassa samana vuonna pato- ja verkkosaalis oli enää noin 30 % ja paikkakuntalaisten vapa- ja viehesaalis oli noussut huomattavaksi (58 %).

Norjalaisten lohisaaliit ovat olleet vuosina 1979-1981 lähes muuttumattomia, sen sijaan Suomen puolen tilastoidut lohisaaliit ovat parantuneet. Syynä tähän saattaa olla tarkentunut saalistilastokeräys, jolloin puuttuville ruokakunnille on arvioitu keskisaaliit ja myös Tenojoen kalastuspiirin vuonna 1979 voimaan tullut uusittu kalastussopimus, jossa pidennettiin viikkorauhoitusta. Rauhoitus mahdollistaa lohen lähes esteettömän nousun neljän vuorokauden aikana viikossa, jolloin se pääsee paremmin Tenojoen yläjuoksulle.

Utsjokelaisten tärkein kalavesi on Tenojoki sivuvesistöineen. Kunnan alueella olevien tunturijärvien omistusolojen ollessa tois- taiseksi sekavat myöskin niiden hoito ja kalastuksen järjestäminen on vasta alullaan. Näin muodoin tunturialueen järvet pystyvät antamaan vain heikon kalataloudellisen vaihtoehdon Tenojoen lohenkalastukselle.

8. TENOJOKILAAKSON KALASTUKSEN NYKYTILANNE SUOMESSA

Tenojokilaakson ruokakunnalle on tyypillistä, että toimeentulo saadaan useasta eri luontaiselinkeinosta. Vuosiansio koostuu mm. maataloudesta, kalastuksesta, poronhoidosta, marjastuksesta ja näiden ohella rakennus- tms. töistä. Ammattikalastuksen määrittely on vaikeata, koska kalastus on kuitenkin vain osa luontaiselinkeino- kokonaisuutta. Utsjoella 17 ruokakunnalla oli kalastus tärkein ja 99 ruokakunnalla toiseksi tärkein elinkeino vuonna 1975 (TUUNAINEN et al. 1976). TOIVOSSEN (1979) mukaan Tenojokivarressa oli noin 60 ammattimaista lohenpyytöruokakuntaa. Ammattimaiseksi katsotaan perhe, jonka vuosituloista yli 33 % saadaan kalastuksesta. Merkittävää on, että utsjokelainen ammatti- tai kotitarvekalastus perustuu suurimmaksi osaksi Tenojoen lohenkalastukseen ja 72 % näistä ruokakunnista ei kalasta talvella lainkaan (TUUNAINEN et al. 1976).

Vuoden 1980 saalishaastattelu käsitti 195 manttaalioikeuden omaavaa ruokakuntaa, mutta kalastuskaudella 1981 ko. oikeudella ilmoitti kalastavansa 293 ruokakuntaa. Lohen pato- ja erityisesti verkko-kalastusoikeus ei ole pysynyt kantatilakohtaisena, vaan ruokakunnan henkilöluvun lisääntyessä ja myöhemmin lapsien muuttaessa omiin talouksiinsa, he useissa tapauksissa kalastavat lohta yhtä laajalla oikeudelle kuin mitä alkuaan on annettu kantatilalle. Tästä syystä erityisesti lohen verkkokalastus on tehostunut.

Tenojoen lohenkalastus on voimistunut kalastajien määrällisen lisäyksen ohella myös kalastusmenetelmien kehittyessä. Kalastavuus nykyaikaisilla verkoilla, vaikkakin yhdistettynä ikimuotoiseen pato-kalastukseen, on tehokasta. Tenojoessa verkkokalastus kohdistuu lähes yksinomaan loheen, jolloin muiden kalalajien yksilötiheydet voivat kasvaa liian suuriksi ja ravintovarojen niukkuudesta johtuen kalojen kasvu on hidasta.

Tenojoen virkistyskalastus Suomen puolella on muuttumassa, koska paikkakuntalaisten perinteisen kalastuksen harjoittaminen on jäämässä ajoittain virkistyskalastuspaineen jalkoihin. Kuntalaisten keskuudessa on havaittavissa kahdenlaista mielipidettä virkistyskalastuksen suhteen. Palveluelinkeinojen harjoittajat katsovat virkistyskalastajien vilkastuttavan liiketoimintaa. Jokivarren kalastajilla on kaksi vastakkaista näkemystä kalastuksen kehittämistä.

Ne, jotka nykyisellään tarjoavat virkistyskalastuspalveluja, puoltavat uuden elinkeinonsa laajenemista. Tämä suuntaus näkyy selvimmän paikkakuntalaisten rekisteröidessä yhä useamman veneen nimiinsä. Samoin jokivarteen on rakennettu useita uusia vuokramökkejä virkistyskalastajien käyttöön. Ne jokivarren kalastajaruokakunnat, joiden osalle ei virkistyskalastajan tuomaa rahaa ohjaudu lainkaan, huomaavat ainoastaan virkistyskalastuksen negatiiviset puolet, kuten joen ajoittaisen ruuhkautumisen, rantojen kulumisen, villin leiriytymisen sekä ulkopaikkakuntalaisten viemän lohisaaliin.

Kaikkia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun virkistyskalastuksen järjestämisessä tuskin päästään. Paikkakuntalaisille on turvattava riittävät etuoikeudet perinteiseen kalastuksen harjoittamiseen, mutta samalla myös ulkopaikkakuntalaisille voidaan suoda mahdollisuus virkistyskalastukseen. Norjassa eräillä lohijoilla paikkakuntalaiset kalastajat ovat tehneet elinkeinovaihdoksen; he keskittyvät myymään kotijokeaan virkistyskalastuskohteena. Luultavasti turistipalveluja tarjoten he saavat paremman toimeentulon vaivattomammin kuin itse kalastamalla. Näin suuri muutos ei ole mahdollista Tenojoella eikä se olisi suotavaakaan, koska sen myötä katoaisi osa lohenkalastuskulttuuria.

KIRJALLISUUTTA

- Toivonen, J. & Heikinheimo-Schmid, O. 1979: Kalastus Tenojoen vesistössä Suomen puolella. - Suomen kalatalous 49:27-49.
- Tuunainen, P., Nylander, E., Kitti, J. & Valkeapää, L. 1976:
- Kalastus Inarissa, Utsjoella ja Enontekiöllä. -101s.
Moniste. Riista- ja kalatalouden tutk.lait.,kalantutk.os..
- Årsrapport for Tanavassdraget 1979, 1980, 1981